

TRIANON ÉS AZ OLASZ DIPLOMÁCIA

Dokumentumok a békeszerződés előkészítéséről, 1919–1920

Vál., ford., bev., jegyz. Juhász Balázs

(Magyar történelmi emlékek, okmánytárak. Trianon-dokumentumok és -tanulmányok 1.)

MTA BTK Történettudományi Intézet, Bp. 2018. 188 oldal

2016-ban az MTA *Lendület programja* pályázatának egyik nyertese a *Trianon 100 év után: kontextus, lokalitás, régió* című pályázat lett Ablonczy Balázs vezetésével. Az azóta munkához látott, főként fiatal kutatókból alakult munkacsoport 2017-ben Zeidler Miklós szerkesztésében közreadta *A magyar békekiüldöttség naplója. Neuilly–Versailles–Budapest (1920)* című munkát, 2018-ban pedig megjelent a kutatócsoport újabb publikációja Juhász Balázs válogatásában, fordításában, gondozásában.

A kötet a kutatócsoport fő törekvései közé illeszkedve a trianoni béke-előkészítés és a döntéshozatal vizsgálatára összpontosít, eddig ismeretlen diplomáciai iratok bemutatásán keresztül. A kötetet jegyző Juhász Balázs az olasz diplomáciai iratokat gyűjtötte össze és adja közre. Nem teljesen ismeretlen terület felfedezésére indult el, hiszen mind olasz, mind magyar részről is többen foglalkoztak már az olasz–magyar kapcsolatoknak a padovai fegyverszünet (1918. november 3.) és a trianoni békeszerződés aláírása (1920. június 4.) közötti időszakával, így magyar részről Ormos Mária, Romsics Ignác, L. Nagy Zsuzsa, Szabó Mária, Walcz Amarylisz, Hamerli Petra és mások, monográfia azonban nem született még a szóban forgó időszak olasz–magyar kapcsolatairól vagy a Trianon létrejöttében játszott olasz szerepről. Sőt, olyan dokumentumgyűjtemény sincs, amely jelentősebb számban tartalmazna iratokat ezekről a témákról.

Meglepő, de olaszul sem áll rendelkezésre ilyen dokumentumgyűjtemény. Az olasz külügyminisztériumnak van ugyan egy nagy vállalkozása, amelyet túlzás nélkül monumentálisnak is lehet mondani, a *Documenti Diplomatici Italiani* [Olasz diplomáciai dokumentumok] könyvsorozat, amely az 1861 és 1953 között keletkezett olasz diplomáciai dokumentumokat adja közre 11 sorozatban (az egyes sorozatok egy-egy külpolitikai szakaszt ölelnek fel), s már napvilágot is látott 129 vaskos kötet, közöttük az 1918 és 1922 közötti VI. sorozatban négy kötet, ezek azonban még csak az 1918. november 4. és 1919. november 25. között keletkezett dokumentumokat tartalmazzák. Vagyis, a trianoni békeszerződés aláírásáig tartó időszakra vonatkozóan a sorozat még csonka. Amikor Juhász Balázs a dokumentumkötete anyagát felkutatta és összeállította, éppen az 1920-as évre vonatkozóan nem támaszkodhatott a *Documenti Diplomatici Italiani* „mankójára”, amely bizonyára megkönnyítette volna a munkáját. (De nem támaszkodhatott még a VI. sorozat 4. kötetére sem [1919. június 23. – 1919. november 25.], mert az a jelen kötettel éppen párhuzamosan jelent meg.)

Juhász Balázs három nagy olasz archívum iratanyagát kutatta, és azokból válogatott. A Központi Állami Levéltárnak a miniszterelnöki és a hadügyminiszteri anyagaiból, a Külügyminisztérium Diplomáciatörténeti Levéltárának az anyagából, valamint a Szárazföldi Erők Vezérkarának Történeti Hivatala Levéltár anyagaiból. A három intézménynek tengerenyi a szóban forgó másfél évben keletkezett iratanyaga, de a kutatók szerencséjére a dokumentumok jól rendezettek, és regeszták segítik a bennük való eligazodást.

„Normális időkben” viszonylag egyszerű a külpolitika és a diplomáciatörténész dolga, ha két ország kapcsolatainak kutatásához és megírásához lát. Áttekinti a két ország diplomáciai szolgálatainak belső iratanyagát, valamint a két ország közötti kapcsolat során keletkezett dokumentumokat. Az első világháború utáni olasz–magyar kapcsolatokra vonatkozóan azonban hiányoznak a klasszikus és tipikus diplomáciatörténeti források, elsősorban azért,

mert az Olaszország és Magyarország között diplomáciai kapcsolat megszűnt az Osztrák–Magyar Monarchiának küldött olasz hadüzenettel (1915. május 23.). A padovai fegyverszünet aláírása sem változtatott ezen a helyzeten, ugyanis a nemzetközi jog bevett szabályainak megfelelően a békeszerződés aláírásáig nem történtek lépések a diplomáciai kapcsolatok helyreállítására. Az olasz külügyminisztériumban nem volt Magyarországgal foglalkozó részleg. A fegyverszünet és a békeszerződés aláírása közötti időszakban a minisztérium csak bizonytalan státuszú „megbízottakat”, amolyan átmeneti, „félíg-meddig diplomatákat” küldött Budapestre, akik azt sem tudták, hogy kivel tárgyaljanak. Gondoljunk csak arra, hogy a szóban fogó időszakban, ha az 1919-es aradi és szegedi ellenforradalmi kormányokat nem számoljuk is, nyolc kormánya és 11 külügyminisztere volt Magyarországnak. Mivel magyar területen nem tartózkodtak olasz megszálló csapatok, az olasz hadsereg magyar vonatkozású iratanyaga is csupán a néhány tagú, nem folytonosan működő katonai misszió szórványos dokumentumaira szorítkozik.

A magyar békeszerződésről való olasz gondolkodás rekonstrukcióját az is megnehezíti, hogy az olasz külügyminisztériumban a háború alatt és a fegyverszünet után keletkeztek ugyan olyan dokumentumok, amelyek tanúsítják, miként gondolkodott az olasz külügyi vezetés a közép-európai térség háború utáni rendezéséről, azonban nem állítottak fel a külügyminisztériumban olyan csoportot, amelynek a béke-előkészítéssel való szisztematikus foglalkozás lett volna a feladata, következésképpen ilyen jellegű dokumentumok sem készültek. Még a béketárgyalások megkezdése után sem működött a minisztériumban béke-előkészítő hivatal. Így rendszerint csak legfeljebb rövid lélegzetű összefoglalások készültek a delegációvezetők számára a legfelső tanács ülései előtt az éppen napirendre kerülő témákról, amelyek szakmai háttéranyagként szolgáltak.

Juhász Balázs a könyv fő részét alkotó dokumentumblokk előtt egy hosszabb bevezető tanulmányban tekinti át, milyen okok és körülmények motiválták Olaszországot az antant oldalán való belépésre, és összefoglalja a legfontosabb olasz háborús célokat is. Megerősíti azt az ismert, a nemzetközi történeti irodalomban általánosan elfogadott tézist, amely szerint Olaszország fő célja az volt, hogy az ország katonailag védhető, biztonságot nyújtó határokhoz jusson az Ausztria–Magyarország felől fenyegető betörés veszélyének kiiktatásával, hogy felszámolja az Alpok koszorúján belül eső Dél-Tirol osztrák birtoklását, valamint az, hogy kizárja Isonzó bal partja és az Adriai-tenger felől fenyegető „germán” veszélyt. Ezek a biztonságpolitikai célkitűzések egybeestek azzal a törekvéssel, hogy az Olasz Királyság megerősítése után még osztrák–magyar kézen maradt olaszok lakta területeket az országgal egyesítsék. Ezeket a biztonságpolitikai és etnikai alapú célkitűzéseket foglalta össze a „Trento és Trieszt” jelszó. Az olasz politikai és katonai vezetésnek a másik célja az volt, hogy igazi nagyhatalmi státust szerezzen Olaszországnak a háborúval. Ehhez a részben presztízs jellegű törekvéshez hozzátartoztak az említett „Trento és Trieszt” körön kívül eső, nem is elsősorban területi terjeszkedést célzó, hanem katonai, politikai és gazdasági expanziós törekvések. Ebbe a kérdéskörbe tartozott tehát, hogy mi lesz a világháború után a Kárpát-medence s benne Magyarország sorsa. Ez tulajdonképpen az olasz katonapolitika és a külpolitika számára csak másodlagos jelentőségű volt. Róma Magyarországon csak befolyást és ellenőrzést igyekezett szerezni, hasonlóképpen, mint Lengyelországban, Csehszlovákiában, Romániában vagy Bulgáriában. Mindezekből eredően a magyar békeszerződésről való olasz gondolkodás és a békeszerződés kialakulásában játszott olasz szerep nem volt markáns, meghatározó. Juhász Balázs elmondja, hogy francia, román, cseh részről többször vádolták az olasz diplomáciát a magyarok iránti túlzott megértéssel, barátsággal, pedig az olasz diplomácia lényegében csak fenntartásokat fogalmazott meg, ellenérvekkel állt elő antantvetélytársainak önző, Olaszország hátrébszorítására irányuló törekvéseivel szemben. Csakúgy, mint a román, csehszlovák, jugoszláv szélsőséges terjeszkedő törekvésekkel

szemben, végső soron azonban a magyar békeszerződés előkészítése során nem vállalta, hogy megbontsa az antanthatalmak közötti egységet.

Juhász Balázs a könyvében 113 dokumentumot közöl keletkezésük szerinti sorrendben. Eltekintett a kezdőpontként kínálkozó padovai fegyverszüneti egyezmény és a végpontot adó trianoni szerződés közlésétől, azzal az indokolással, hogy ezek szövege ismert, többször is megjelentek magyarul. A békeszerződés újraközlésével való „spórolás” még el is fogadható, a fegyverszüneti megállapodást azonban jobb lett volna újra betenni a gyűjteménybe, még ha az Magyarországra vonatkozóan nem jelölt is ki demarkációs vonalat. Az egyezményben több olyan pont van ugyanis, amely meghatározó volt főként az antanthatalmak magyarországi jogkörét illetően, de magára a szövegre is ráfért volna az újrafordítás. Szinte mind a 113 dokumentum eredetije olasz nyelvű, közülük csak három részben francia, angol és német nyelvű. A dokumentumokat Juhász Balázs maga fordította. Minden elismerést megérdemel a munkája. A szövegek eredeti nyelvezete gyakran nehézkes, részben a korabeli nyelvhasználatból, nagyobb részt azonban abból adódóan, hogy többségük diplomáciai távirat. Juhász jól oldotta meg azokat a különleges nyelvi problémákat is, amelyek a magázás-tegezésnek és a megszólításoknak a magyar és az olasz nyelvben eltérő formáiból származnak. A kötetben szereplő dokumentumokat egy kivételével teljes terjedelmükben közli. Minden dokumentum előtt szerepel a keletkezés helye, ideje, az irat szerzőjének és a címzettnek a neve és beosztása. És valamennyinél olvasható az irat eredeti lelőhelye és – ha van – az iktatószáma is. Vagyis a közölt dokumentumok visszakereshetők, minden tekintetben forrásértékűek. A kutatók tájékozódását megkönnyíti, hogy az szerző életrajzi mutatót, névmutatót, szakirodalom-jegyzéket és a dokumentumokról regesztajellegű dokumentum-kivonatokat is összeállított és közölt a kötetben.

A Juhász Balázs által összegyűjtött, fordított, szerkesztett dokumentumkötet, miként maga is írja az előszóban, nem ad teljes képet az olasz diplomácia szerepéről a trianoni békeszerződésben. Ki lehet azt egészíteni például az emlékiratok és a korabeli olasz sajtó alapján, leginkább azonban a Trianon-munkacsoportnak a most ismertetett kiadványhoz hasonló, a későbbiekben elkészülő amerikai, japán, román, cseh és szerb dokumentum-kötetei alapján.

Horváth Jenő

Peterecz Zoltán

JEREMIAH SMITH ÉS A MAGYAR NÉPSZÖVETSÉGI KÖLCSÖN, 1924–1926

Egy jenki pénzügyi ellenőr története a Magyar Királyságban
(Amerika tegnap és ma 5.)

Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen 2018. 399 oldal

Peterecz Zoltán az Egyesült Államok történetének egyik kiváló hazai szakembere. Most ismertető műve szűkebb szakterületéhez, a két világháború közötti amerikai–magyar kapcsolatok történetéhez kötődik. Témája annak feltárása, hogy Jeremiah Smith Jr. amerikai pénzügyi ellenőr milyen szerepet játszott a Magyarországnak nyújtott népszövetségi kölcsön folyósításában. A könyv angol nyelvű változata 2013-ban jelent meg Londonban (Jeremiah Smith Jr. and Hungary, 1924–26. The United States, the League of Nations and the Financial Reconstruction of Hungary). Az angol és a magyar nyelvű kötet egymáshoz való viszonyáról